

Fakta om sauer

Tekst/illustrasjoner:

Ariane Schjelderup

Filosofiske spørsmål:

Anne Schjelderup

Sist oppdatert: 31. mars 2004

Tamme sauer

Mange raser

Sauen er blitt holdt som husdyr i mange tusen år. Den var lett å temme, den har godt kjøtt, og den har tykk, lett, varm og holdbar ull. Sauen er dessuten svært nøysom og flink til å finne seg mat når den får gå ute i det fri. På verdensbasis har man avlet frem over 200 saueraser med forskjellig ullkvalitet, farge, størrelse, horn osv. – noen har til og med hengeører! I Norge har vi 12 registrerte raser, men det er bare 4 av disse som er godt representert: *dalasau* (46%), *spelsau* (24%), *rygjasau* (12%) og *steigarsau* (12%).

Sauen tilhører kvegfamilien

Sauen tilhører kvegfamilien fordi den tygger drøv, har klover, og er et utpreget flokkdyr. Kroppen er svært lik geiten, og man skiller mellom saue- og geiterasene først og fremst ved utseendet. Sauen har bl.a. en annen form på hornene enn geiten: sauens horn snurrer seg i spiral langs siden av hodet mens geitens horn er krummet oppover. Sauer har heller ikke hakeskjegg slik geiten har, og lukter ikke så stramt (geitebukkene har en spesiell hakekjertel som utskiller meget sterk lukt).

Mange blir slaktet i tidlig alder

Parringstiden er om høsten, og om våren får søyene ett eller to lam. Lammene får gå sammen med moren sin hele sommeren, og kan klare seg selv fra de er 3-4 måneder gamle. De lammene som ikke skal blir brukes til produksjon av ull og nye lam, slaktes fra høsten. Ullen klippes to ganger i året, vår og høst.

Tamme sauer er hjelpeløse i det fri

De fleste tamme saueraser er avlet frem for å få mest mulig kjøtt og ull. Dyrene er derfor ganske tunge og klumpete, og de mangler villsauens instinkter som gjorde den overlevelsedyktig ute i det fri. Derfor er det mange steder vanlig at en hyrde gjeter sauene, gjerne med hjelp av en hund. I Norge er det derimot blitt regelen å slippe sauene alene ut i skogen eller på fjellet om sommeren. Dette er det mange som er kritiske til. Mange hevder at man enten burde satse på saueraser som har sine naturlige instinkter i behold, f. eks. *ursau*, eller bruke gjeterhund som kan passe på og forsvare sauene mot eventuelle fiender.

Ville sauer

Muflonen

Det finnes fremdeles ville sauer over store deler av jorden (unntak: Australia, Sør-Amerika og Nord-Europa). I Sør- og Mellom-Europa finner vi *muflonen* som regnes for å være stamfaren til de tamme sauerasene våre. Muflonen er den minste villsauarten (rundt 1,2 m og 25-50 kg – værene er endel større enn søyene), og kommer opprinnelig fra Korsika og Sardinia. Men de som lever i Europa er innført som jaktvilt, og ofte krysset med tamsau slik at de skal bli større og få mer kjøtt. Muflonen er aktiv om dagen og i skumringen, og lever i polygami i småflokker ledet av en gammel vær. Utenom brunsttiden lever søyene i egne grupper. Om sommeren lever de av gress og planter, men om vinteren må de nøye seg med tørt gress, kvister, bark som de spiser av trærne osv. Søyene får ett, noen ganger to, lam som følger henne i 4-5 måneder.

Muflonen får tykk vinterpels og værene får kraftige horn som vokser litt hvert år. Når de sloss om søyene i brunsttiden, kan man høre at det smeller fra lang avstand når de stanger pannene mot hverandre. Muflonen er en veldig god klatrer og holder først og fremst til i stenete fjellområder. Der blir klovene slipt ned av det harde underlaget. Men der den er innført av mennesker, er underlaget ofte mykere, og muflonen kan da til slutt få problemer med å gå fordi klovene vokser seg for lange.

Visste du at...

- Ordet «sau» er veldig gammelt og betød opprinnelig «offer» eller «kokt kjøtt». Dialektordet «saud» betyr «å koke»/«kokt». Grunnen til at sauene ble kalt «kokt kjøtt» er at det var vanlig å ofre kokt fårekjøtt til gudene i hedensk tid.
- Den fineste ullen kommer fra raser som stammer fra den spanske merino-sauen. Merino-sauen ble utviklet fra lokale villsauser for flere tusen år siden, og fantes tidligere bare i Spania. Det var bare adelige og geistlige som fikk lov til å holde slike sauer. Pga. strenge lover ble ikke rasen innført til andre europeiske land før på begynnelsen av 1800-tallet. Men siden den tid har man krysset merino-sauen med andre saueraser, også her i Norge, for å forbedre ullkvaliteten på disse.
- Ifølge Statistisk sentralbyrå har et gjennomsnittlig norsk sauebruk 116 sau om sommeren. Gjennomsnittet for antall vinterfødte sau var i år 2000 på 54,2, mens det i 1969 var på ca 19.
- Lam fra søyer som ikke får variert kost under drektighetstiden kan få bl.a. fordøyelsesproblemer og infeksjoner. Derfor er det vanlig (iallefall i USA, hvor sauene beiter på store gressletter) å gi alle lam bredspektrede antibiotika for at de ikke skal bli syke.

Ideer til filosofiske samtaler

1. Kan dyr og mennesker lære av hverandre?

Menneskene har holdt sauer i flere tusen år. Tror du sauene har lært noe av menneskene i løpet av alle disse årene? Har vi lært noe av sauene? Når vi har på oss klær av saueull, er det som om vi blir litt «sauer» da?

2. Kan også menneskehår brukes til noe?

Sauene får mye ull, som kan klippes flere ganger i året. Også mennesker klipper håret flere ganger i året. Hvorfor kaster vi dette håret? Hvorfor lager vi ikke klær av dette håret også? Hadde det vært rart å gå med en genser laget av menneskehår? Hvorfor er dette rarere enn å gå med en genser av sauehår? Hadde det vært rart for sauene om vi tok på den en genser av menneskehår? Hadde det vært rarere for den enn for oss?

3. Hvordan fungerer egentlig drøvtyggingen?

Sauene er drøvtyggere: de gulper opp maten de har spist for å tygge den på nytt. Dette kan de gjøre fordi de har flere mager. Men hvordan kan maten vite hvilken mage den skal gå ned i? Og hvordan klarer sauene å tygge den gamle maten uten å få lyst til å spytte den ut igjen?

4. Instinkter

Når dyrene lever vilt i naturen, er det bare de dyrene som har gode instinkter som overlever. Men hva er et instinkt? Har mennesker instinkter? I tilfelle hvilke? Har instinktene noe å gjøre med:

- intuisjon; er intuisjonen en slags instinkt?
- det at vi kan føle og tenke; er det å kunne tenke eller være glad i noen instinkter?
- hvordan vi føler og tenker: det at vi tenker eller føler bestemte ting?

Eller er instinktene noe som bestemmer hva vi gjør – uansett hvordan vi tenker eller føler? Bruker du instinktene dine når du:

- går?
- sykler?
- takker for en gave?
- blir sint?
- gleder deg til noe?
- står opp om morgenen?
- løser en gåte?
- spiser?

Går det an å kjenne eller føle et instinkt?

5. Språklige uttrykk med «sau»

Vi har mange uttrykk med sauer, f.eks. «snill som et lam», «dum som en sau» og gå som «en saueflokk». Tror du det er fordi sauer er spesielt snille og dumme at vi har disse uttrykkene? Eller kunne vi like gjerne ha sagt «dum som en hund» eller «gå som en løveflokk»?